

16. Andrzejowski A. Rys botaniczny krain swidzonych miedzu Bohem i Dniestrem od Zbruczu az do mora Czarnego odbytych w latach 1814, 1816, 1818, 1822 / A. Andrzejowski. – Wilno. 1823. – 185 p.
17. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років / В.С. Бакіров, В.М. Духопельников, Б.П. Зайцев та ін. – Х.: Фоліо, 2004. – 750 с.
18. Розвиток біології на Україні: В 3-х т. Т.1. З найдавніших часів до Великої Жовтневої соціалістичної революції. – К.: Наук. думка, 1984. – 415 с.
19. Банина Н.Н. К.Ф. Кесслер и его роль в развитии биологии в России / Н.Н. Банина. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1962. – 141 с.
20. Кесслер К.Ф. Русская орнитология. Руководство для определения птиц, которые водятся или встречаются в Европейской России / К.Ф. Кесслер. – К.: Унив. типография, 1847. – 412 с.
21. Історія Київського університету. [Відп. ред. проф. О.З. Жмудський]. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 628 с.
22. Ануфриев Л.А. Одесский университет, 1865-1990 / Л. А. Ануфриев, И. П. Зелинский. – К.: Лыбидь, 1991. – 159 с.
23. Пузанов И.И. Памяти А.Д. Нордмана / И.И. Пузанов // Бюл. Моск. о-ва испыт. природы. Отд. биол. – 1967. – Т. 72. – Вып.2. – С. 139-143.
24. Нордман А.Д. Орнитологи Украины /А.Д. Нордман // Биобиблиографический справочник / Авторы-составители: Т.А. Атемасова, И.А. Кривицкий. – Х., 1999. – Вып. 1. – С. 15-18.
25. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897г. – Т. XIII: Екатеринославская губерния. – С. 38-39; – Т. XLII: Таврическая губерния. – С. 44-45; – Т. XLVII: Херсон. губерния. – С. 40-43.
26. Бойко В.Я. Аграрна колонізація Південної України (60-80-ті рр. XIX ст.) / В.Я. Бойко // Укр. істор. журнал. – 1989. – № 5. – С. 93-101.

Рогожа М. Н. Социокультурная среда и развитие зоогеографии в Украине

В статье рассмотрено влияние социокультурной среды на развитие зоогеографии в Украине, их взаимосвязь и взаимозависимость. Общая совокупность факторов внешней политики и внутренней жизни государства определили содержание и направленность зоогеографических исследований, мотивацию деятельности ученых-естествоиспытателей, факторы общественного развития, их соответствие общественным запросам и потребностям. Внимание автора сосредоточено на деятельности тех ученых, которые в своих исследованиях обращали внимание на изучении животных украинских земель, которые оставили свой весомый след в развитии зоогеографии Украины и инициировали интерес к изучению природы родного края.

Ключевые слова: социокультурная среда, зоогеография, политика государства, мотивация, исследования.

Rogozha M. M. Socio-Cultural Space and the Development of Zoogeography in Ukraine

The paper deals with influence of socio-cultural circumstances on the development of zoogeography in Ukraine, their interconnection and interdependence. General amount of factors of foreign and domestic affairs of the state defined the content and direction of zoogeographical researches, scientists' motivation, components of social progress, their correspondence to social requests and needs. The author focuses his attention on the creative activity of those scientists, who concentrated their attention on the learning of animals of Ukrainian lands, who leaved a trail in the advance of zoogeography of Ukraine and provided interest to the learning of nature of the native land.

Keywords: socio-cultural space, zoogeography, state policy, motivation, research

УДК 94:[061:61](477.54)"1850-1900"

І. М. Левченко

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ХАРКІВСЬКОГО МЕДИЧНОГО ТОВАРИСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано основні засади становлення і розвитку наукового медичного товариства у м. Харкові, висвітлено просвітницьку діяльність наукової інтелігенції Харківського медичного товариства. Також аналізуються основні напрями роботи медичного товариства, які активно розвивались на Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Висвітлено наукову діяльність товариства, зокрема, спектр медичних досліджень та їх висвітлення в періодичних виданнях, окреслено внесок науковців у популяризацію медичних наук.

Ключові слова: наукове медичне товариство, наукова думка, наукові товариства, наукова медицина, ініціатори, просвітницька робота.

Рівень культури будь-якого народу визначається насамперед станом освіти й поширенням наукових знань у суспільстві. Рушійною силою в цьому процесі завжди була й залишається інтелігенція, саме вона, розповсюджуючи знання, робить людину компетентною. Яскравим прикладом цього є просвітницька діяльність членів Харківського медичного товариства, яке успішно існує вже понад 150 років.

Демократичні зміни у сучасному українському суспільстві, що відбулись та відбуваються в Україні призводять до переосмислення окремих проблем історичної науки. Нині Україна переживає період національного піднесення, складовою якого є посилення інтересу науковців і громадськості до вітчизняної історії та національної культури. Чітко окреслилась тенденція поглиблення інтересу до історії окремих

регіонів, міст, а також до маловідомих діячів української культури, науки, громадського та просвітницького руху. У цьому контексті актуальною є проблема вивчення історії розвитку українських медичних товариств.

У другій половині XIX ст. громадська активність природознавців та лікарів на території Російської імперії помітно зростала. Якщо до середини XIX ст. існувало 10 медичних товариств, із них 3 на терені нинішньої України (в Херсоні, Одесі, Києві), то лише з 1858 по 1968 рр. виникло 29 нових медичних товариств. Подальший розвиток мережі товариств йшов шляхом їх поглибленої спеціалізації, тобто за рахунок утворення спеціалізованих товариств. Діяльність наукових медичних товариств має актуальне значення в сучасних умовах розвитку суспільства, коли перед системою охорони здоров'я постають важливі завдання щодо забезпечення високого рівня здоров'я населення, доступного і якісного забезпечення, протистояння численним загрозам і викликам.

Розвиток науки є одним із основних чинників прогресу суспільства, тому діяльність представників науки, які вирішували не лише наукові питання, але й питання розвитку освіти, займалися просвітницькою роботою, становлять значний інтерес.

Окремі аспекти діяльності медичних товариств, зокрема їх виникнення, наукові дослідження, лікування хворих, просвітництво, описували у своїх працях "Развитие общественно-медицинской мысли в России в 60-70-гг. XIX века" А.Жук [1], "До історії розвитку медичних товариств в Україні та поширення медичного просвітництва" М.Кушик [2], "З історії розвитку музичної думки на Україні" Р.Бенюмов [3] та І.Макаренко, "Виникнення наукових товариств Харкова у XIX ст." С.Ткаченко [4]. Цікавим є дослідження І.Я.Шапіро про розвиток медичної освіти в західних областях України [5]. В ньому розкрита діяльність лікарських товариств і організацій, участь викладачів, професорів в організації медичної громадськості. Вони намагались привернути увагу до важливих питань охорони здоров'я населення.

Мета статті полягає у здійсненні історико-наукового аналізу становлення, розвитку та просвітницької діяльності Харківського медичного товариства у другій половині XIX – початку XX ст.

Передові представники громадської медицини другої половини XIX ст. особливу увагу почали приділяти поширенню медичних знань серед широких верств населення. Вони на практиці переконалися в тому, що санітарна безграмотність є великою перешкодою при проведенні необхідних санітарно-оздоровчих заходів і, перш за все, в боротьбі із заразними захворюваннями та дитячою смертністю. Медичні товариства зосереджувались переважно у Києві, Харкові та Одесі. Вони висвітлювали наукові, лікувальні та профілактичні аспекти медицини. Теоретичні проблеми пов'язувалися з можливістю їх практичного застосування, а обговорення профілактичних заходів проводилося на високому для того часу рівні.

На відміну від політики, що проводилася офіційною владою, кращі працівники медичної професури розглядали свою наукову діяльність не як чиновницьку службу, а як важливу суспільну справу, спрямовану на розвиток своєї вітчизни. Громадянська свідомість учених досліджуваного періоду відбилася у змісті, характері їх досліджень, у науково-методичних публікаціях, численних публічних промовах.

Усе більшого значення для підвищення рівня гігієнічної культури населення набувала просвітницька діяльність. Саме її й почали перебирати на себе громадські організації, з-поміж яких розвинулися медичні товариства.

Першим у підросійській Україні громадським об'єднанням медиків А.П.Жук вважає Товариство київських лікарів, організоване у 1840 році. З часом, у 1849 р. засноване Товариство одеських лікарів [1, с.39-40].

Починаючи із 70-х рр. XIX століття кількість громадських організацій у Східній Україні інтенсивно зростала. На початку XIX ст. у Харкові діяло тільки два наукових товариства – Товариство наук при Харківському університеті та Філотехнічне товариство.

Київське товариство лікарів та природодослідників на чолі з провідними вченими відіграло важливу роль у формуванні наукових основ вітчизняної гігієни, проведенні санітарно-освітньої роботи серед широких верств населення.

Наукові товариства, що існували у Харкові, своєю науково-дослідницькою та видавничою працею сприяли координації наукових досліджень, надавали науковцям матеріальну підтримку, допомагали обміну науковими розробками між вітчизняними та зарубіжними вченими і, нарешті, популяризували наукові дослідження серед широкої громадськості, сприяли демократизації наукових знань. Більшість наукових товариств були створені при Харківському університеті: історико-філологічне, математичне, юридичне, товариства природничих досліджень, фізико-хімічних наук, наукової медицини і гігієни, хірургічне товариство [4, с.80].

У 1872 році при Імператорському Харківському університеті засновано Товариство дослідницьких наук, що складалося з двох секцій: фізико-хімічної і медичної. У 1893 р. це товариство розпалося на Товариство фізико-хімічних наук і Товариство наукової медицини і гігієни. Останнє очолив вчений-психіатр П.Ковалевський.

Восени 1860 р. відбулось засідання ініціативної групи, на якому обрано трьох учасників, яких уповноважили скласти статут Харківського медичного товариства. У 1861 р. виникає Харківське медичне товариство і відбувається його перше засідання.

Медичне товариство розпочало свою діяльність з невеликою кількістю членів, і перші його засідання проводились у приміщеннях медичного факультету Харківського університету. Товариство мало велику сітку закладів лікувального, профілактичного і учбового характеру.

З перших кроків існування товариства його члени ставили своїм завданням займатися питаннями, що мають відношення до медичної науки: розповіді про цікаві практичні випадки, спостереження за ходом епідемій, виявлення їх причин та засобів лікування і запобігання, показ нових інструментів і машин, розгляд наукових робіт. Соціально-гігієнічний напрям діяльності був спрямований на вирішення таких питань, як

охорона здоров'я широких верств населення, боротьбу з антисанітарним станом міст, робочих селищ, робітничих майстерень в нових економічних умовах. Великий інтерес проявляло Товариство до питань комунального благоустрою.

При медичному товаристві створювались амбулаторії або лікарні для обслуговування бідних верств населення. Вартими уваги є медико-топографічні описи відомих діячів цього товариства – А.Леонтовича, В.Столярова [1, с.39-42, 112-118].

Ініціатором об'єднання медичних сил Харківщини виступив Вільгельм Федорович Грубе – професор і директор хірургічної клініки Імператорського харківського університету. Він закінчив медичний факультет Дерптського університету(1850), працював морським лікарем у Кронштадті, і тоді ж обраний ординарним професором у Харкові. Ім'я цього лікаря і вченого, хірурга, завідувача кафедри оперативної хірургії та хірургічної клініки університету, було широко відоме не тільки в Росії, а й у Європі [6, с.6]. У 1889 році В.Ф.Грубе обраний по життєвим почесним головою Харківського медичного товариства.

Першим головою Харківського медичного товариства став відомий чеський учений Душан Федорович Лямбль. Свого часу він завідував кафедрою паталогічної анатомії, написав більше сотні праць, присвячених проблемам паталогічної анатомії, гістології, паразитології та терапії. Відкрив кругові волокна цилярного м'яза ока, першим описав паразита *Iamblia intestinalis*, названого його ім'ям. Будучи енциклопедично освіченим науковцем, Д.Ф.Лямбль займався також географією, етнографією, цікавився культурою та мовами слов'янських народів, періодично публікувався у пражських журналах [7].

Другим головою Харківського медичного товариства (із 1885-го до 1925-го) був Володимир Павлович Бобін. Народився він в 1858 р. в Переяславі. Середню освіту здобув у Харківській гімназії. У 1881 році закінчив медичний факультет Імператорського харківського університету. Після здобуття освіти залишений асистентом на кафедрі загальної патології в професора І.М.Оболенського. у січні 1885 році обраний лікарем-розпорядником, а згодом і директором лікарні Харківського медичного товариства. Цим навчальним закладом він керував 40 років [8].

Потужний розвиток цієї громадської організації пов'язаний з В.П.Бобіним, коли “ Харківське медичне товариство одночасно було і діловим підприємством із умілим менеджментом, який приносив солідний прибуток – повчальним прикладом для сьогодишньої науки, яка не вміє заробляти собі навіть на хліб, внаслідок стійкого імунітету до ринкової економіки. І створили це підприємство звичайні медики, які не отримали другої економічної освіти, але загартовані життям і наділені заздрісною енергією” [9].

У 1892 році за пропозицією В.П.Бобіна в Харкові відкрили відділення Санкт-Петербурзького товариства взаємодопомоги. Саме за його участю була проведена вагома меценатська робота. Бобін очолив Попечительську раду міської Олександрівської лікарні, виступив організатором відкриття притулку для невиліковних хворих імені лікаря В.А.Франківського. Володимир Павлович став одним із активних творців економічної потужності Харківського медичного товариства, що дозволило розвинути науково-дослідну справу, виховати багато відомих науковців у медичній галузі.

Метою медичного товариства було сприяння науковому вдосконаленню лікарів, розповсюдженню медичних знань і методик лікування з урахування місцевих умов життя, а також надання медичної допомоги тим, хто звертався до закладів товариства. Членами Харківського медичного товариства були почесні лікарі, магістри та провізори, які прагнули працювати на благо свого народу та країни. Члени цього товариства завжди були першими у практичному застосуванні закордонних медичних інновацій.

У 1885 році при лікарні було влаштовано палату на 10 ліжок, у якій за 25 років пройшли повний курс лікування 3017 робітників, а в 1911 році була збудована та об'їїштована двоповерхова будівля лікарні для невиліковно хворих. З метою упорядкування профілактичної роботи серед населення при товаристві у 1873 році виникло статистичне бюро, а у 1892 році був створений спеціальний комітет для організації популярних читань із гігієни, що використовував з цією метою приміщення комісії народних читань Харківського товариства грамотності [10, с.117].

Особливе місце в історії вітчизняної охорони здоров'я посідають створені колективними зусиллями членів Харківського медичного товариства у 80-ті роки XIX ст. заклади боротьби з дуже небезпечними для життя та масовими хворобами. Більш ніж 30 тисяч людей, які постраждали від укусів тварин (хворих на сказ), було врятовано завдяки Пастерівському інституту, який ефективно діяв при товаристві з 1887 року.

Першими пацієнтами Бактеріологічної станції Харківського медичного товариства стали троє селян із Курської губернії, які були заражені сказом від укусу дикого вовка. Кількість постраждалих невпинно збільшувалась, і це стало ключовою причиною відкриття притулку для людей, заражених сказом внаслідок укусу диких тварин [11].

Завдяки створенню лікарень, науково-практичних об'їїднань та центрів наукової діяльності Харківське медичне товариство здобуло доволі високу репутацію та визнання прогресивної медичної організації.

Дослідження, які здійснювались учасниками товариства, не входили до планів робіт навчальних закладів, а зароджувались за ініціативи вчених і матеріально підтримувались місцевими й державними органами.

Окрім розвитку клінічної та профілактичної медицини, Харківське медичне утворення займалося питаннями бальнеології, зокрема вивченням лікувальних властивостей Слов'янських мінеральних озер. Саме товариство в 1888 році ініціювало створення “Общества пособия недостающим больным, лечившимся на Славянских минеральных водах” [12].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. діяльність Харківського медичного товариства і за змістом, і за масштабами набула загальнодержавного значення. З першого року свого існування товариство починає

видавати свій періодичний орган "Про зібрання Харківського медичного товариства". Це було виключно наукове видання, створене для друкування дисертацій.

Маючи величезний штат наукових робітників і практиків, ретельно укомплектовану бібліотеку, яка в 1914 році налічувала майже 20 тисяч томів спеціальної літератури, товариство в 1906 році розпочинає випускати періодичне видання "Харківський медичний журнал". За своєю структурою журнал мав такі відділи: анатомії і фізіології, нормальної й патологічної; бактеріології; внутрішніх хвороб; хірургії; гігієни й громадської медицини. Редакторів кожного з відділів "Харківського медичного журналу" товариство обирало із свого складу [13, с.105].

Журнал виходив 10 разів на рік книжками обсягом не менше ніж 5-6 друкованих аркушів. Безумовно, пріоритетним напрямком змісту журналу була його науковість. Часопис вміщував також кольорові малюнки, фотографії. Із журналом охоче співробітничали медичні світила С-Петербурга, Москви, Одеси та інших наукових центрів Росії.

Харківський медичний журнал користувався великим авторитетом у медичних колах Росії та за кордоном й отримав за свою просвітницьку діяльність вищу нагороду Загальноросійської гігієнічної виставки – почесний диплом [14, арк.15].

Величезною заслугою товариства є організація та відкриття в 1910 році Жіночого медичного інституту, який за сім років підготував майже 2000 лікарень. Величезні успіхи цієї громадської організації давно стали загальновідомим фактом. Серед членів товариства був випускник медичного факультету Харківського університету П.І.Кравцов, який за чверть століття пройшов шлях від рядового до старшого лікаря Олександрівської лікарні. Окрім основного місця роботи, він був лікарем у товариствах взаємної допомоги жінок-трудівниць, читав курс догляду за хворими в Товаристві Червоного Хреста та на міських курсах, у земській фельдшерській школі та в Харківському медичному товаристві. Також він викладав гігієну у чотирьох гімназіях, у недільній школі читав природознавство. Наскільки ця постать була всебічно розвиненою говорить і той факт, що Кравцов у драматичній школі викладав психологію та постановку голосу. У Харківському товаристві грамотності він одночасно був опікуном жіночої промислової школи та членом правління першої безкоштовної бібліотеки-читальні, головою Санітарного комітету й членом комісії дитячих літніх колоній та комісії з будівництва Народного дому Харківського товариства грамотності. Приклад П.І.Кравцова становить непоодиноким взірцем просвітницької діяльності слобідського інтелігента того часу.

Від часу створення у 1861 році Харківське медичне товариство існує й сьогодні. У різні часи посаду президента медичного товариства обіймали доцент М.І.Светухін, професори О.Є.Браунштейн, О.Б.Файншміт, А.В.Палладін, В.М.Шамов, В.М.Коган-Ясний, М.І.Новаченко, О.П.Котов, О.О.Корж.

Із 2002 року в статусі президента цю громадську організацію очолює заслужений діяч науки і техніки України М.І.Хвисюк. Усі вищеназвані члени товариства – всесвітньовідомі вчені, які зробили значний внесок у розвиток фундаментальних та прикладних досліджень у медичну науку та медичну просвіту.

Діяльність слобідської інтелігенції знайшла своє яскраве втілення у заснуванні та функціонуванні Харківського медичного товариства. Заснування такого закладу говорить про небайдужість освічених людей щодо медично-санітарних норм більшої частини населення. Традиційним для просвітницького руху на Слобожанщині було наслідування загальних настанов просвітництва з новим модерністичним гуманістичним світоглядом, новаційним стало використання нових форм просвітництва в медичній сфері та нової позиції, де професійні та демократичні інтереси взаємно збагачували один одного. Це створення соціальних та наукових інституцій – Пастерівський інститут, Бактеріологічний та Хімічний інститути, ряд періодичних видань, створення мережі санітарних та медичних закладів, успішна підготовка медичних кадрів і підвищення їх кваліфікації, організаційна та міжгалузева взаємодія з іншими подібними закладами.

Джерела та література

1. Жук А.П. Развитие общественно-медицинской мысли в России в 60–70-х гг. XIX века / А.П.Жук. – М.: Медгиз, 1963. – 382 с.
2. Кушук М.Л. До історії розвитку медичних товариств в Україні та поширення медичного просвітництва / М.Л.Кушук // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – Вип.451: Педагогіка та психологія. – С.121-130.
3. Бенюмов Р.Я. З історії розвитку медичної думки на Україні / Р.Я.Бенюмов, І.М.Макаренко. – К.: Держмедвидав УРСР, 1963. – 164 с.
4. Ткаченко С.С. Виникнення наукових товариств Харкова у XIX ст. / С.С.Ткаченко, Д.В.Поштаренко // Вісник національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". – 2009. – №29. – С.73-85.
5. Шапиро И.Я. Развитие высшего медицинского образования и медицинской науки в Западных областях Украины, на Буковине и в Закарпатье в XVI-XIX вв. (1595-1965 гг.): Автореф. дисс. на соискание ученой степени д. мед. наук. – К., 1968. – 38 с.
6. Корж А.А. Харьков как центр медицинской науки / А.А.Корж // Международный медицинский журнал. – 2004. – №3. – С.6-7.
7. Лямбль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.biografija.ru/Show_bio.aspx?id=80819
8. Бобина М.В. Владимир Николаевич Бобин – известный на Украине врач, общественный деятель Харьковского медицинского общества [Електронный ресурс] М.В.Бобина, В.В.Бобин // Annals of Mechnikov Institute – 2007. – №4. – С.46-48. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ami/2007_07bivcmv.paf.
9. Аржанов Н.П. Иммуитет к трудностям: финансисты, титаны и стоики Харьковского медицинского общества / Н.П.Аржанов [Електронный ресурс]. – "Провизор". – 1999. – №6. – Режим доступу: <http://www.provisor.com.ua/archive/1999/arganov.php>
10. Коломієць Т.В. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869-1920 pp.) / Т.В.Коломієць. – Х.: Фірма "Консул", 1998. – 192 с.
11. Хвисюк М.І. Харківське медичне товариство – досвід історії / М.І.Хвисюк [Електронний ресурс] // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. – 2011. – №2. – С.94-96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Psmno/2011_2/23.paf
12. Сезонный листок Славянских минеральных вод. – 1889. – № 1. – 21 мая.

13. Михайлін І.Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії 1812-1917 / І.Л.Михайлін. – Х.: Колорит, 2007. – 366с.
14. Отчет о деятельности санитарного комитета за 1899 г. // ГАХО, ф.200, оп.1, ед. хр.214, л.24.

Левченко И. Н. Становление и развитие Харьковского медицинского общества во второй половине XIX – начале XX века

В статье проанализированы основные принципы становления и развития научного медицинского общества в г. Харькове, освещена просветительская деятельность научной интеллигенции Харьковского медицинского общества. Также анализируются основные направления работы медицинского общества, которые активно развивались на Украине во второй половине XIX – начале XX в. Освещена научная деятельность общества, в частности, спектр медицинских исследований и их освещение в периодических изданиях, проанализирован вклад ученых в популяризацию медицинских наук.

Ключевые слова: научное медицинское общество, научная мысль, научные общества, научная медицина, инициаторы, просветительская работа.

Levchenko I. M. Formation and development of the Kharkov Medical Society in the late nineteenth and early twentieth century.

The paper analyzed the basic principles of the formation and development of scientific medical society in Kharkiv highlighted educational activities of the scientific intelligentsia Kharkov Medical Society. Also analyzes the key areas of the medical society that actively developed in Ukraine in the second half of XIX – early XX century. Dissertation research activities of the company, including range of medical research and its coverage in periodicals outlined contribution to the popularization of scientific medicine.

Keywords: scientific medical society, scientific thought, scientific societies, scientific medicine, initiators, educational activities.

УДК 378(477)(092)"19"

Ю. Л. Козубенко

ГРОМАДСЬКА, ПЕДАГОГІЧНА ТА РЕДАКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА М. І. КОТОВА (1896–1978)

Стаття присвячена висвітленню громадської, педагогічної та редакційної діяльності професора М.І. Котова у 20–70-х рр. XX ст. Розглядаються маловідомі широкому загалу сторінки життя та діяльності видатного українського вченого-ботаніка. Систематизовано редакційну діяльність М.І. Котова у наукових виданнях СРСР. Охарактеризовано громадську діяльність вченого, його участь у різних наукових товариствах. Вказано значення ідей вченого під час виховання низки нових науковців, а також розвиток і впровадження ними цих ідей у власних дослідженнях.

Ключові слова: М.І. Котов, громадська діяльність, педагогічна діяльність, редакційна діяльність.

Громадська та педагогічна діяльність М.І. Котова відіграли важливе значення у напрямках наукової роботи вченого. Саме вони, у поєднанні з редакційною роботою дослідника у наукових виданнях СРСР стали невід'ємною частиною його ботанічної та природоохоронної роботи. Важливо висвітлити та систематизувати вказані види діяльності, щоб сформувати цілісну картину життя та світогляду професора М.І. Котова.

В історіографії радянського періоду громадська та педагогічна діяльність М.І. Котова висвітлювалася у працях А.І. Барбарича [1], Т.Я. М'якушко [1], В.В.Протопопової [1], [2], Д.М.Доброчаєвої [2]. Дані щодо редакційної діяльності М.І.Котова зібрані на основі дослідження особової справи вченого. У сучасній історіографії громадська та педагогічна діяльність вченого досліджується у працях А.П. Ільїнської [3], С.С. Морозюк [3] та В.В. Протопопової [3].

Професор Михайло Іванович Котов (1896–1978) – видатний український вчений-ботанік, один із піонерів природоохоронної справи в Україні, поєднував власні наукові дослідження з громадською, педагогічною та редакторською діяльністю.

Громадська діяльність та організаційна робота М.І.Котова розпочалася під час його навчання у Харківському університеті (1917–1922). У 1918–1919 рр. М.І. Котов працював в Студентському гуртку натуралістів при Харківському університеті. У цьому гуртку він спочатку був замісником голови, а в останній рік – головою. До цього часу відноситься організація постановки колективних фенологічних спостережень в околицях міста Харкова. Згодом, у 1923–1924 роках, ця робота була перенесена вченим до Української метеорологічної служби (Укрмет), і вже там лягла в основу організації більш детальних фенологічних спостережень.

Навчаючись в університеті, М.І. Котов у 1919 р. за сумісництвом працював інструктором курсу Народної освіти (позашкільної освіти). До його обов'язків входила організація екскурсійних курсів і екскурсійної виставки при Харківській губернській Наросвіті та керівництво екскурсіями вчителів народних шкіл.

У 1920 р. М.І.Котов за сумісництвом читав лекції з біології працівникам залізниць при Дорожньому комітеті профспілки робітників та службовців залізничного і водного транспорту (Дорпрофсоз). Робота молодого науковця у спілці Дорпрофсоз стала першими пробами вченого на педагогічній ниві.